

ГРАФИКА САНЪАТИ РИВОЖИДА ЎЗБЕКИСТОН КИТОБ ГРАФИКАСИ УСТАЛАРИНИНГ РОЛИ

Акром Бахромов

Катта ўқитувчи, Камолиддин Беҳзод номидаги МРДИ

Тасвирий санъат факультети

Миниатюра ва китоб графикаси кафедраси

Аннотация: Мақолада муаллиф, дастгоҳли ва китоб графикасида ўз ижодлари ила Ўзбекистон графика санъатини ривожлантиришига яратган асарлари билан салмоқли ҳиссаларини қўшган рассомлар Қутлуғ Башаровнинг таваллуд топган кунига 100 йиллик, ҳамда Искандар Воҳидовнинг таваллуд топган кунини 85 йиллигига бағишлаб, устозлари ҳақида ўз фикрларини баён қилган. Улар яхши педагоглар ҳам бўлишганини алоҳида таъкидлайди.

Калит сўзлар: Қутлуғ Башаров, Искандар Воҳидов, дастгоҳли графика, китоб графикаси, босмахона, навириёт, ижод, композиция, гравюра, устоз-шогирд.

Аннотация: Автор посвятил свою статью 100-летию творческой деятельности Кутлуга Башарова и 85-летию творческой деятельности Искандара Вахидова, внесших своими произведениями в станковой и книжной графике значительный вклад в развитие графического искусства Узбекистана, и высказал свое мнение о художниках.

Ключевые слова: Кутлуғ Башаров, Искандар Воҳидов, станковая графика, книжная графика, типография, издательство, творчество, композиция, гравюра.

Abstract: The author dedicated their article to the 100th anniversary of the creative activity of Kutlug Basharov and the 85th anniversary of the creative activity of Iskandar Vakhidov, who have made significant contributions to the development of graphic art in Uzbekistan through their works in easel and book graphics. The author also expressed opinions about the artists.

Key words: Kutlug Basharov, Iskandar Vakhidov, easel graphics, book graphics, printing house, publishing house, creativity, composition, engraving.

Бу йил Қутлуғ Башаровнинг таваллуд топган кунига 100 йил тўлади.

Ўзбекистон халқ рассоми, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби. ЎЗА академиги. ТТРИ профессори. Қатор орден ва медаллар соҳиби.

Қутлуғ Башаров 1925 й. Олма-Ота шаҳрида туғилган. 1956 й. – РРБЮ ни тамомлаган. 1965 й. йилдан ЎЗР Рассомлар уюшмаси аъзоси. 1970 й. – «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби» унвони. 1975 й. – «Ўзбекистон халқ

рассоми» унвони. 1976 й. – ТТРИни тамомлаган. 1980 й. – «Хамза номидаги Давлат муко-фоти» лауреати. 1985 й. – ТТРИ доценти, профессори. 1988 й. – «Дўстлик» ордени. 1994 й. – «Шухрат» медали. 1997 й. – ЎзБА академиги. 1999 й. – «Эл-юрт ҳурмати» ордени. 2004 й. – Тошкентда вафот этди.

Сизларга маълумки 1917 йилдан то 1991 йилгача, СССРда, шу жумладан Ўзбекистонда ҳам, социалистик тузум ва мафкура ҳукм сурди. Сурганди ҳам жуда шавқатсизларча ҳукм сурди. Қайси ижодкор “социалистик реализм”ни, жорий тузумни “куйламаса” уларга ҳеч қаерда йўл берилмас, китоблари чоп этилмас эди. Ижодкор бошига эса қора кунлар келиши аниқ эди, жаҳид боболарга ўхшаб. Шунинг учун ўқувчидан, ўша даврда яшаган ва ижод қилган бизнинг мақоламиз қаҳрамонлари асарларини ҳам ғоявий томонларига эътибор бермаган ҳолда, фақат профессионал нуқтаи назардан, маҳорат ва графикага қўшган салмоқли ҳиссалари ҳақида бир оз хотирласак. Фъел-атвор жихатидан экспрессив бўлган Қутлуг Башаров, асарларида ҳам шиддат, кураш, ўткир контрастлар бўлишини севарди. Йирик силуэтларни, ассиметрик композицияларни ишонч билан кўп қўлларди. У кишини қуйида келадиган гаплари бунга яққол далилдир.

“Отларни жуда яхши кўраман. Болаликдан чавандоз бўлишни орзу қилар эдим, шунинг учун отларнинг суратини натурадан чизардим”

Жасур ва мардоновар инсонлар шиддатли ҳаракат лаҳзаларини тасвирлаш менга кўпроқ ҳузур баҳшида этади. «От чавғони» ва «Рўмол олиш» картиналарида чавандозлар ҳаракати ҳамда отлар гўзаллигини кўрсатишга ҳаракат қилганман.

Серҳаракат образларда бугунги кун реалиги - тарих билан куч-қудрат, миллий руҳ улуғворлиги ҳақидаги миллий фольклор тушунчалари орқали уйғунлашиб кетган”²⁷.

1978 йил Қ. Башаров томонидан Б. Бойқобуловнинг “Учрашув ва айрилиқ” китобига, 1979 йил “Нурли карвон”, 1980 йилда “Алишер Навоийнинг ёшлиги”

китобига ва яна бир қатор китобларга муқова ва иллюстрациялар яратилган.

“Башаров ижоди ўзбек графикасида унинг анъанавий шакллари ва услубий техникаси ўзгариб бораётган, турли хил эстампларнинг янги образли асосда

²⁷ Ижодимиз ҳақида гапирсак.

тикланиши бошланган даврда, китоб санъатида эса дизайн воситалари ва матбаа базасининг янгиланиши содир бўлган даврга тўғри келди. Бу йилларда китобнинг ўзига хос архитектура қонуниятларига эга бўлган тўлиқ бадий организм бўлиши масаласи китоб нашрида биринчи ўринга чиқди. Айнан Башаров бу муаммоларни биринчилардан бўлиб ўзининг амалий фаолиятида ечишга ҳаракат қилган²⁸.

Ўзбекистоннинг таниқли китоб графиги Искандар Икромов ёш мусаввирнинг истеъдодини пайқаб, унга китоблардан бирини лойиҳалашни таклиф қилди. К.

3-Расм. Абу Али ибн Си
1975 й. линогравюра

4-Расм. Абу Райҳон Беруни
1972 й. линогравюра,
70х90 см.

5-Расм. Сут соғувчи. 1973 й
литография

6-Расм. Соҳибкор. 1973 й.
литография

Башаров бу вазифани муносиб уддалади. Орадан уч йил ўтиб К. Башаров Рассомлар уюшмасига аъзо бўлди. Уни яна бир сеvimли гапи бор эди.

“Рассом шундай дерди: “Мен энг аввало кучли одамларни, шиддатли кураш лаҳзаларини, кучларнинг энг юқори кучланишини тасвирлашни яхши кўраман”²⁹.

Ижодкор ҳар бир сюжетга мос тарзда атроф-муҳит ва буюмлардан оқилона фойдаланиб тасвирлаши асар таъсир кучини оширган ҳолатда, томошабин-нинг онгига, руҳий ҳолатига, эстетик завқланишга олиб келади. Ҳа, албатта бунда рангларнинг инсон руҳиятига таъсир кучи катта ўрин тутаети. Бундай руҳиятни фақат юксак дидли, юксак маҳорат эгасигина қалбдан ҳис қилиб, ҳар қандай тасвирни санъат даражасига олиб чиқа олади. Ўша даврда

санъат олдиға қўйилган асосий вазифаларидан бири “меҳнаткаш” образларини яратиш эди. Рассом бу борада ҳам туркум ишлар яратади. Боғбон, чўпон, сут соғувчи, ипакчи, пахта терувчи образлари пайдо бўлади.

²⁸ Сергей Немцович. “Санъат журнали”. 01/04/2005

²⁹ Сергей Немцович. “Санъат журнали”. 01/04/2005

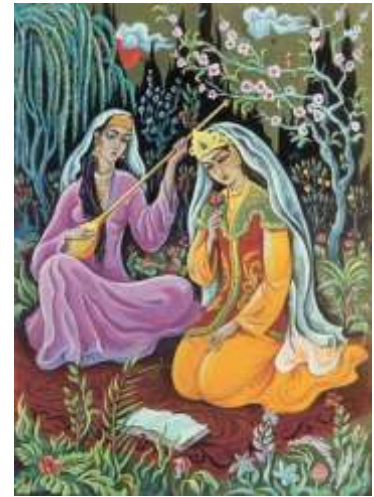
Миришкор боғбон Ризамат ота чехраси тасвирланган тошбосма асарида ҳам ишқомларда ғарқ пишган шода-шода узумларни кўришингиз билан, гап нима ҳақида кетаётганини дархол сезасиз. Асосий қахрамон ва уни ўраб турган дунё,

7 - Расм. Ш. Рашидов. "Кашми кўшиғи". 1977 й. қ. темпера. иллюстрация

8 - Расм. Ш. Рашидов. "Кашми кўшиғи". 1977 й. қ. темпера. иллюстрация

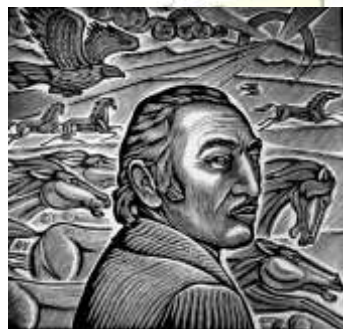

9- Расм. "Нодирабегим боғда". 1977 й. қ. темпера. иллюстрация

яратган нарсаси, ҳаёт мазмуни.

Қ. Башаровнинг ишлари образ ва сюжетларининг ўзига хос яхлитлиги, аниқ ва тиниқлиги, ортиқча унсурларнинг йўқлиги билан қадрлидир.

Қ. Башаров ижодида 1977 йиллардан бошлаб китоб графикасига ҳам қизиқиш кучайиб, бир қатор қизиқарли китоблар безатилганини кўриш мумкин. Муқова ва иллюстрациялар акварель, темпера техникаларида ижро этилди. Бунга шоирлар Б. Бойқобилов ва Ш. Рашидовни қатор асарларини мисол келтирса бўлади. Бу асарларда образнинг мураккаблашиб борганини, кўп қиррали, кўп қатламли образларга эътибор қаратилганлиги яққол сезилади.

Уста дастгоҳли ва китоб графикасини ҳамма мавзуларида, жанрларида, техникаларида ва ҳар хил ечимда ижод қилганлигига шохид бўлиш мумкин.

“Башаров турли ижодий қизиқишларга эга бўлган кўп қиррали ва

кенг қамровли rassom эди”³⁰, деган эди санъатшунос С. Немцович

Қ. Башаровнинг асарлари собиқ СССР Бадий Академиясининг кумуш медаллари, халқ хўжалиги ютуқлари кўргазмаларида олтин ва кумуш медаллар билан,

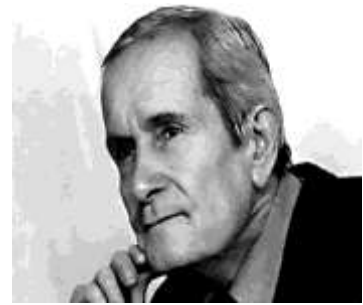
³⁰ Сергей Немцович. "Санъат журналы". 01/04/2005

шунингдек халқаро китоб санъати конкурсларининг кўплаб дипломлари билан тақдирланган. Қ. Башаров ўзбек классик адабиёти ва эпосларига яратган иллюстрациялари ва график дастгоҳли асарлари билан Ўзбекистоннинг санъати ривожига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшган.

Бу йил график rassom Искандар Воҳидовнинг таваллуд топган кунига 85 йил тўлади.

И. Воҳидовни биз ажойиб китоб безовчи rassom

10-Расм. М. Шеверди
"Бонг". 1974 й.
қ. литография
иллюстрация

11-Расм. М. Шевердин. "Бо
1974 й.
қ. литография
иллюстрация

12-Расм. М. Шевердин.
"Бонг". 1974 й.
қ. литография
иллюстрация

сифатида ҳам биламиз. Унинг иллюстрация-ларида ўз замони, давр нафаси сезилиб туради.

Графикачи. 1940 йили Туркменистон ССРнинг Тошовуз шаҳрида туғилган. 1968 йилда П. Беньков номидаги Тошкент республика бадий билим юртини, 1974 йилда эса А. Н. Островский номидаги Тошкент Театр санъати ва rassomлик институтини тугаллаган. 1971 йилдан буён «Ўзбекистон» ҳамда «Ёш гвардия» нашриётлари билан ҳамкорлик қилади. 1974 - 2000 йиллари ТТРИда ўқитувчи. 1975 йилдан ЎЗРУ / БИУ аъзоси. 1991 - Шахсий кургазма (50 йил). 2000 — Шахсий кўргазма. (2000). ЎЗБА Кумуш медали. У халқаро, Бутуниттифок, шунингдек, республика китоб графикаси кўргазмалари қатнашчиси, 1975 йилдан СССР Рассомлар Союзи аъзоси. "Рассом бой ҳаётини, ижодий тажрибага, чуқур билимга эга бўлиши керак. Бадий ҳақиқат қонуни бўйича ҳаётини кўринишларни ўзгартирадиган, ҳаёт моҳиятини таҳлил ва синтез қилиш асносида ашёларнинг ташқи кўринишини тасвирлаб берадиган мутафаккир бўлиши зарур. Бадий ижод жараёни атроф муҳитни ўрганишдан бошланади. Негаки кўз қараш билангина моҳиятни англаб бўлмайди, уни ҳис

килиш лозим”³¹. “Табиатнинг ўзи синтезлашни ўргатади ва бутун назар тушган нарсаларнинг моҳиятини очади. Табиатнинг ўзи ўз қирраларини намоён этади, тириклик манбаи эканлиги эслатиб туради. Буни фақат сезиш керак. Мана шу эзгу-ниятларга таяниб, ўзимнинг «Чилонзор кўринишлари» мавзусидаги туркум асарларимни яратдим” дейди муаллиф.

Рассом китоб графикасида миллий анъаналарни ўзига хос ижодий услубда акс эттира олганлиги билан диққатга сазовор. Иллюстрациялар рангли литография ва акварель техникасида ишланган. И. Воҳидов китоб графикаси йўналишида ўта фаол ва ўзига талабчан ижодкор бўлган. Ёзувчилар ва шоирлар Э. Самандарнинг, “Ж. Мангуберди”, “Баҳор оқшомлари”, И. Норбоевнинг “Тоғ ҳикоялари”, . И. Жабборовнинг “Антик маданият ва маънавият хазинаси”, Э. Воҳидовнинг болалар учун ёзган “Қумрисқалар жанги”, ёзувчи И. Раҳимнинг “Ернинг чарчоғи”, Ё. Шукуровнинг “Қалб қаноти”, С. Кодировнинг “Одамдан яхши ном қолсин”, Я. Қурбоннинг “Омонёр”, Абдураззознинг “Хўплам- тўплам”, О. Хожиеваннинг “Орзу гули”, ёзувчи П. Шермухамедовнинг орол фожиасига бағишлаб ёзган “Сен ёнмасанг, мен ёнмасам”, Р. Азизхўжаевнинг “Баҳор саховати”, Ш. Сиддиқовнинг “Олим бўлсанг, Олам сеники”, М. Абдусаматованинг “Азиз болалар”, В. Распутиннинг “Ёнғин”, А. Мухторнинг болалар учун ёзган “Юлдузчалар”, Н. Гелдиевнинг “Ўжар қизча”, Н. Нарзуллаевнинг “Ёғду”, У. Темур, С. Воҳиднинг “Қорбобонинг истаги”, И. Муслимнинг “Ойхон ва Райхон”, Л. Маҳмудовнинг “Эски дуторнинг сирлари”, Қ. Ўтаевнинг “Чинор ансамбли”, Т. Йўлдошнинг “Ўсмирлик ўйлари”, О. Шокирнинг “Ширинак байрами”, М. Мансуровнинг “Мардона умр”, Д. Дефонинг “Робизон Крузонинг ҳаёти ва ажойиб саргузаштлари”, Ҳ. Ёкубовнинг “Биз ҳам ишчи бўламиз”, А. Хожининг “Ўғлимга мактуб”, Р. Толибнинг “Эшитмадим деманглар”, А. Кўчимовнинг “Икки баҳор”номли болалар учун ёзилган китобларнинг муқовалари-ю, ички иллюстрацияларини рассом катта маҳорат билан муваффақиятли бажарган.

И. Воҳидов 1975 йилдан Ўзбекистон рассомлар уюшмасининг аъзоси, У кўплаб республика ва хорижий кўرғазмаларда иштирок этиб келган. Масалан, у 1978 Финландия ва Италияда кўрғазмада, 1982 йили Польша кўрғазмасида, 1983 йилларда Францияда, Германияда, Англияда кўрғазмаларда иштирок этган. 1984 йили эса Венгрияда, Германияда, АҚШнинг Сан-франциско шаҳрида ташкил этилган кўрғазмаларда қатнашган.

Шунингдек, 1991 йили 60 йиллик юбилей шахсий кўрғазмасини ўтказган. 2000 йили рассомнинг фаол ижодий фаолияти ҳисобга олиниб, Ўзбекистон Бадий академиясининг кумуш медали билан, ва 1995 йили камтарин

13-Расм. Чилонзор.1983 й.
Литография, 35х45 см.

³¹ Ижодимиз ҳақида гапирсак.

рассомнинг 65 ёшлик юбилей шахсий кўргазмаси муносабати билан Бадий академиянинг олтин медали билан мукофотланган.

50-60 йиллардан кейин Бутун Иттифокда (СССРда) санъат, жумладан графика санъати жуда катта суръатларда ривожланди. Бизни юртда ҳам графика устахона базалари очилди. Ҳар қаердан, кўпроқ Россиядан келган рассомлар билан бир қаторда маҳаллий рассомлар ҳам ижод қила бошлади. Натижада бу ўз мевасини бериб Ўзбекистон тасвирий санъати юқори поғоналарга кўтарилди. Лекин ачинарлиси ҳозирги аҳвол аввалгидек яхши эмас. Ҳозир графиканинг литография, линогравюра, офорт, ксилография услубларида ишланган асарлар кўргазмаларда деярли йўқолиб бораётганлигини кузатиш мумкин.

14-Рассм. Манзара. 1991 й.
қ. акварель

Буни объектив ва субектив сабаблари бор. Қисман менталитет билан боғлиқ сабаблар, графика савдоси, унга паст назар билан қараш (Европада ҳатто рангтасвирдан юқорироқ қўйишади), бадий уюшма қошида аввал бўлган устахона базасини йўқотилганлиги, бадий раҳбарият ичида ҳақиқий графикларни йўқлиги ва бошқа сабаблар графикани ҳозирги ночор аҳволга олиб келди.

К. Беҳзод номидаги Миллий рассомлик ва дизайн институтининг китоб графикаси талабаларига шу ноёб санъат турларидан сабоқ берилиши, келажакда графиканинг мазкур классик техникаларини сақлаб қолинишига эзгу умидни уйғотади. Бу яхши албатта.

2004 йили таникли график рассом Ўзбекистон халқ рассоми Медат Кагаров ва акварелчи рассом Марат Содиқолар И. Воҳидов ҳақида унинг ижодига берган характеристикаларида уни “Буюк, ва ажойиб нозик қалбли лирик асарлар устаси,” деб, атаган. Шу сўзларининг давомида уни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби унвонига тавсия қилганлар. Рассомнинг кўплаб асарлари Республикамиздаги Тошкент давлат санъат музейида, Ангрен, Бухоро, Урганч, Қўқондаги ва хорижий мамлкатлар музейларидаги ва хусусий коллекцияларда сақланади.

Рассом “Шарқ тароналари” халқаро мусиқа фестивал рамзини Турсунали Қўзиев билан ҳамкорликда яратган. Имом ал-Мотрудийнинг 1130 йиллигига бағишланган нишонлар муаллифи бўлган. И. Воҳидов 1991 йили Ўзбекистон Бадий Академиясининг кумуш медали билан, 2007 йили Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 15 йиллиги кўкрак нишони билан тақдирланган.

И. Воҳидов Ўзбекистонда етук ва танилган графикачи, уста рассом сифатида катта маҳоратга эришган ижодкор эканлигини у томонидан яратилган кўплаб график асарлар, китоб безакларидан ҳам хис қилиш мумкин.

Тарихга бир оз қайтиб устозларимни хотирламоқчиман.

1978-1984 йиллари Тошкент Театр ва рассомчилик институтида, графика йўналишида таҳсил олардим. 1983-1984 ўқув йили бошларида биз талабаларга диплом раҳбарини ва уни ёрдамчисини таништиришди. Ёрдамчи ўзимиз таниган композиция ўқитувчимиз Искандар ака Воҳидов эдилар. Диплом раҳбари бўлмиш Қутлуғ ака Башаровни аввал эшитиб юрган бўлсамда, кўрмаган эдим. Ўзларига ишонган, дадил гапирадиган инсон эканлар. Ижодлари билан яқиндан танишиб, самиймий муомалани сезиб хурматимиз янада ошди, албатта. Диплом устида бир йил ишладик ҳаммамиз. Диплом яхши чиқди. Яхши баҳо олдим. Иккала устоз биргаликда олийгоҳда анча йил ишлашди, шогирдлар чиқаришди. Институтдан кейин ҳам Уюшмада (Союзда) бир-бир учрашиб турдик. Искандар ака Воҳидовни хали ҳам йўқлаб турамиз.

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки бу икки дарғани меҳнатлари тасвирий санъатимизга салмоқли улуш бўлиб кўшилади, ёш авлодга эса ўрناк олишга арзирли ижодий умр йўлини кўрсатади.

Нафақадаги устоз Искандар Воҳидовга фақат мустаҳкам соғлиқ тилаймиз. Устоз Қутлуғ Башаров руҳига атаб чиройли тиловатлар қиламиз.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Х. Караматов ва муаллифлар жамоаси нашри. Ўзбекистон санъати(1991-2001йиллар.)2001.Тошкент “Шарқ”нашриёти – матбаа Аксиядорлик кампанияси Бош таҳририяти.графика.53-60бет.

2. *Ижодимиз ҳақида гапирсак. (Художники о своем творчестве)* 32-33, 40-41 бетлар

3. Сергей Немцович. Инсонларга хизмат қилган истеъдод – Санъат • 01/04/2005 • №2 • 1278-сон

4. Н.Абдуллаев.Ўзбекистон санъати тарихи.2009.Тошкент.

5. А.Ҳакимов. Ўзбекистон санъати. 2018. Тошкент.

6. Рафаэл Токтош. Сан’ат. Искандар Воҳидов. (графикачи рассом ва акварелчи). 2010й. 3 - сон. 20-21 бет.

7. Ж. Сайдалиева.”Ҳарорат”.Совет Ўзбекистони санъати”. 1989.4-сон.13-б.учун.